

GAĐANJE PIJEVCA U BOKI, BUDVI, DALMATINSKOJ ZAGORI I NA OREBIĆIMA OD 18. STOLJEĆA

Gađanje puškama ili topom živog pijevca, izloženog i pričvršćenog na dasci sred morskih valova, javlja se, koliko je dosad poznato, prvi put u Perastu sred Boke kotorske 1754. godine. Zabilježio ga je Peraštanin Vicko Balović i to u svom opisu proslave prve stogodišnjice pobjede Peraštana nad Turcima koja se zbila 15. svibnja 1654. U drugom izdanju svoje knjige o svetištu Gospe od Škrpjela, objavljenom 1823. godine na talijanskom jeziku u Mlecima, opisuje to gađanje sljedećim riječima: »Poslije podne mladići su vježbali poljskim topom postavljenim na obalu mora, pošto su postavili cilj sred kanala. Onaj koji ga je najbolje pogodio dobio je nagradu koja je odgovarala svečanosti tog dana.«⁵⁸⁶

Iako Balović ne spominje izričito da je taj cilj bio izložen i okovan pijevac, može se pretpostaviti da jest, jer drugi peraški pisac Antun Bašić to izričito piše samo tridesetak godina kasnije. Bašić je naime u svojoj knjižici o toj proslavi 15. svibnja 1854, koju je objavio 1857. u Trstu, također na talijanskom jeziku, ovako opisao to gađanje: »Mladići se zabavljahu gađanjem puškom uperivši strijeljanje pijevca postavljenog sred mora daleko od obale. Onog koji ga je najbolje pogodio općina je počastila nagradom.«⁵⁸⁷

Poznati bokeljski pisac Srećko Vulović također je pisao o gađanju pijevca na dan 15. svibnja u Perastu u svojoj knjižici o Gospi od Škrpjela tiskanoj 1887. u Zadru. On veli da je »najobljubljenija zabava na ovim stranama« »gađanje velikog pijevca koji se naperi oko petsto koraka od obale i onaj koji ga pogodi primi na dar veliki ličnjak.«⁵⁸⁸ Običaj strijeljanja u pijevca zvan »gađanje

⁵⁸⁶ V. J. Ballovich, *Notizie intorno alla miracolosa immagine di Maria Vergine S, ma detta dello Scarpelo e del celebre suo Santurio... Seconda edizione, Venezia MDCCCXXIII*, str. 38.

⁵⁸⁷ A. Bassich, *Festa dell'anno centenario secondo della riportata vittoria XV maggio MDCLIV dei Perastini contro l'improvviso formidabile assalto dei Turchi fatta il XV maggio del MDCCCLIV. Trieste 1857*, str. 11.

⁵⁸⁸ S. Vulović, *Gospa od Skrpjela, Zadar 1887*, str. 69.

kokota« nastavio se u Perastu na već rečeni dan i u našem stoljeću. Spominje ga 1928. godine, gotovo isto kao i Bašić, Pavao Butorac.⁵⁸⁹

Prema pismenom priopćenju peraškog župnika i publicista Gracija Brajkovića to se gađanje vršilo jutrom od devet do deset sati. Pijevac je i tada stajao privezan o dasku na moru pred glavnim pristaništem kod nadžupne crkve Sv. Nikole. U njoj se gađalo puškama kremenjačama, a kasnije i onima »na kapsuo«. U cijev bi se uvukla olovna kuglica. Ponekad bi bilo i dvadesetak onih koji su se prijavili za gađanje. Dobitnik koji je pogodio cilj dobivao je kao nagradu ručnik na kojem je bila izvezena 1654. godina pobjede nad Turcima, a uz nju i godina u kojoj je pogodio cilj. On je pak bio dužan podijeliti vino iz male drvene posude od dužica kao vjedro, u Boki kotorskoj zvane »bario«, ⁵⁹⁰ onima koji su tog svečanog dana obukli starinsko odijelo bokeljske mornarice.

Običaj gađanja pijevca održavao se u Perastu sve do početka Drugog svjetskog rata. Posljednji se put gađanje izvodilo 15. svibnja 1940. Okupatorska talijanska vojska zahtijevala je od stanovništva u svibnju 1942. obnavljanje tog starog običaja da bi tobože ublažila i prividno prikrila ondašnje ratne strahote. Tada je gađanje izvršeno vojničkim puškama.⁵⁹¹ Prema Brajkovićevim podacima, »gađanje kokota« obavilo se vojničkim puškama i 7. lipnja 1969, a u kasnijim godinama još dvaput 15. svibnja.

Skupljajući podatke o narodnim igrama u Boki kotorskoj Milica Ilijin zabilježila je 1953. godine: »Na dan 15. maja, na ostrvima sv. Đorđa i sv. Blažene Gospe od Škrpjela, kada slave crkve, također se skupi narod iz čitave Boke pa se tom prigodom izvodi viteška igra 'Gađanje kokota'. Na moru, na daljini od 500-600 metara, priveže se na dasku petao (kokot), pa ga s ostrva momci, izabrani strelci, gađaju. Onaj koji ubije petla postane slavljenik dana, te od opštine dobije peškir, koji mu se svečano prebaci preko ramena, a on zato mora da plati baril vina (65 litara) koje se zajednički popije.«⁵⁹² Ona, dakle, navodi da se pijevac gađao s otočića Sv. Jurja i Gospe od Škrpjela, što ne izgleda točno.

⁵⁸⁹ P. Butorac, *Gospa od Škrpjela*, Sarajevo 1928, str. 28.

⁵⁹⁰ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. Zagreb 1971, str. 112.

⁵⁹¹ Prema podacima koje nam je ljubazno dostavio Gracija Brajković, publicist i peraški župnik, u svom pismu 5. rujna 1976.

⁵⁹² M. Ilijin, »Narodne igre u Boki Kotorskoj«, *Spomenik CIII, Odjeljenje društvenih nauka*, nova serija 5, Beograd 1953, str. 248.

U selima peraške općine također je bio poznat ovaj običaj. U Kostajnici bi pobjednik u gađanju pogostio družinu bačvicom piva od dvjesto do tristo litara zvanom karatilo.⁵⁹³ U Strpu se gađanje obavljalo na Kristovo uzašašće ili Spasovo, glavnu crkvenu svečanost u tom selu koja se slavi u svibnju. U Gornjem Stolivu, selu koje nije na morskoj obali, pijevac se za gađanje izlagao na jednom kamenom stolu, a ne na moru.

»Gađanje kokota« bilo je poznato i izvan Boke kotorske, i to već u 18. stoljeću u Budvi na Crnogorskom primorju, gdje se obavljalo na dan Kristova uzašašća. O tome na prijepisu jednog rukopisa kroničar i analist Antun Kojović piše: »...a ljudi gađaju u jedan znak postavljen na moru, obično pijevca ili tikvu. O strijeljanju u pijevca zabilježiti ću slijedeće na spomen potomcima: Popodne na dan Uzašašća, 1780. godine neki Gliessar postaviše pijevca. Na nj mnogi opališe s puškama ali ga ne povrijediše. Potegne i neki Jakov Matesić i budući da mu je izgledalo da je ranio pijevca, pohita da ga obide, te nađe pod njegovim krilom iglu. Otkrije to strijelcima, od kojih mnogi to označiše vraćanjem pa usplamtješe bijesom i htjedoše napasti Gliessara te gotovo da nastane pokolj. Buka se stiša, ali slijedećeg dana oglasom se zabrani postavljanje pijevca i ta zabrana potraje nekoliko godina. Promjenom (mletačke) vlade ponovno se uvede taj običaj na Uzašašće i u druge dane, bude li darovitih strijelaca. Vidjeh ponekad tu budvansku zabavu koja se završila bez svađe ili drugih nezgoda.« Dana 15. svibnja 1817. kroničar Kojović također je zabilježio: »Dan Uzašašća... kad su ljudi gađali u nišan...«⁵⁹⁴

Običaj gađanja kokota poznat je i u Grudi, u Boki kotorskoj susjednim Konavlima. Obavljao se na Novu godinu i to izlaganjem pijevca na kopnu, jer to selo nije na obali mora. Možda je iz Boke kotorske bio prenesen već početkom 19. stoljeća i na poluotok Pelješac, i to na Orebiće, čiji su pomorci

⁵⁹³ P. Skok, o. c. II, Zagreb 1972, str. 49.

⁵⁹⁴ *...e gli uomini tirano al segnale postogli in mare che suol essere o un gallo o una zucca. Sul particolare di tirare al gallo, anoterò a memoria de posteri quanta segue: Nel 1780. giorno dell'Assensione dopo pranzo venne da certi Gliessar piantato il gallo. Su questo gallo vennero tratte molte archibugiate senza offenderlo, trasse un tal Giacomo Matesić, e sembrandogli d'aver offeso il gallo, corse ad osservarlo, e nell'osservazione ritrovo sott'un ala del gallo un ago o spilla, manifestò cin alli traganti molti di quali caratterizzando ciò una fattucheria, tanto s'accesero di furore, che ebbero a sacrificare i Glessar, e quasi successe un massacro. Si sedò il tumulto et il giorno seguente si vieto con praclama il pianto del Gallo, e venne a pieno oservato per più anni; col cangiamento però del Governn s'introdusse di nuovo l'impianto, e di trarre al gallo si nel giorno dell'Assensione come negli altri, qualora vi sieno de geniali traganti. Un tal passatempo Buduano poche volte ho veduto praticato, ed ultimato senza rissa o altro incovemente...*

15. V. 1817. *Giorno dell' Assensione... e trando gli uomini al bersaglio...*

Prijepis G. Brajkovića iz jednog prijepisa, vjerojatno Memoara A. Kojovića u Perastu.

bili u vezi s bokeljskim brodovlasnicima, pomorskim kapetanima i mornarima.

Pripremajući izvještaj mjesnom sudu o proslavi rođendana austrijskog cara Ferdinanda I, koja se održavala 19. travnja 1836. na Orebićima, tamošnji općinski tajnik Vicko Cvitov Fisković,⁵⁹⁵ naime, zabilježio je više slikovitih mjesnih običaja. Spomenuo je, pored ostalog, u programu tog svetkovanja počasno pucanje mjesne straže iz topova, pjevanje školske djece u crkvi,⁵⁹⁶ svečani ples u kući obitelji Župa i ostalo čime su austrijski podanici, činovnici i pučanstvo morali iskazati vjernost svom vladaru. Posebno je spomenuo i popodneвно gađanje puškama pijevca vezanog na dasci sred mora, koje su izvršili činovnici i stanovnici Orebića.⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ On je učio Napoleonov uzgojni zavod i slikarstvo kod slikara Rafa Martinija u Dubrovniku, na što ga je uputio njegov ujak, književnik Ivan Bizzarro. Tamo je naučio talijanski jezik i lijep rukopis koji mu se prepoznaje i u skici tog dopisa čuvanog u obiteljskoj Arhivskoj zbirci C. Fiskovića na Orebićima; O njemu vidi: I. Kukuljević, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, A-S, Zagreb 1858; K. Prijatelj, »Prilog dalmatinskom slikarstvu prošlog stoljeća«, »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji« 15. Split 1963, str. 193; Isti, *Klasicistički slikari Dalmacije*, Split 1964, str. 17, sl. 7; C. Fisković, *Slikar Medović u zavičaju*, Split 1973, str. 44.

⁵⁹⁶ U to vrijeme u Orebićima nije bilo državne osnovne škole koja je osnovana 1833. godine, već su učenike podučavali pojedini svećenici, učeći ih i pjevanju. C. Fisković, »O školovanju orebičkih pomoraca«, »Grada i prilozi za povijest Dalmacije«, sv. 8. Split 1974, str. 265.

⁵⁹⁷ *No 13. All'inclita Presidenza Pretorile di Sabioncello.*

Incontrando il volere delle superiori prescrizioni ritenute nella riverita sua ordinanza 30 marzo p. p. No 89 mi affretto di descriverle il fatto festeggiamento del natalizio giorno di Sua Maestà Ferdinando I nostro augustissimo sovrano. La sera del giorno 18. andante venne annunciata la festività sol suono de' sacri bronzi e con cinque colpi di canone tratti da una batteria stata formata alle rive di mare di questo capo-luogo dopo spiegato l'austriaco paviglione sopra un altissimo stendardo. A questi saluti intervennero tutti gl'impiegati pretorili, e comunali, e li principali, a più qualificati abitanti locali dando palesi contrassegni del loro trasposto e grandissima estimazione verso l'augustissimo nostro Sovrano. Di buon mattino del giorno 19. corrente per tutte le chiese si sentirono suonare li sacri bronzi, vennero spiegate le bandiere austriache, una sopra l'accennata batteria, l'altra d'innanzi l'Imperiale Regia Pretura e la terza presso la locale Podestaria nel quale mentre dalla batteria si fecero tre colpi di canone. Alle ore 9. di mattina si radunarono presso l'uffizio comunale li più distinti abitanti a tutta gala vestiti, non che tutte le Ronde della Comune armate, che fornite di sufficiente polvere, tutti in corpo uniti con li membri componenti lo uffizio municipale, di portarono alle ore 10. di mattina presso il Palazzo Pretorile, ova arrivati tutti la Ronda fece una scarica di fucili gridando ognuno viva il nostro augusto sovrano. Dopo di che sortito il signor Pretore con li proprj impiegati, ed uniti col corpo municipale, e col seguito della popolazione si portarono alla chiesa di Santo Stefano del capoluogo ove presente tutta la popolazione si tenne la mesa solenne in terzo, venne dalla scolaresca cantato l'Inno Nazionale diretto a sua Maestà Imperatore, e si cantò l'Inno ambrogiano, con le continue salve eseguite dalla Ronda presso la chiesa schiesata, con otto colpi di canone. Dopo finite le funzioni ecclesiastiche vennero d'innanzi la chiesa stessa dispensati dei caritatevoli sussidj di pane e legumi dalla commissione di Publica Beneficenza alle più bisognose persone del Distretto. Dopo il mezzo giorno unitisi li signori impiegati con molti abitanti locali esposero al bersaglio un gallo sopra una tavola in mare lontano dalle rive di-

Ne zna se da li se taj starinski običaj na Orebićima nastavio, ali je pelješki narodni pjesnik Mato Harlović u drugoj polovici 19. stoljeća spjevao šaljivu pjesmu »Pucanje na kokota u Mokaluu i Radešićima« u kojoj se narugao seljacima orebićkih sela koji nisu bili vješti tom gađanju. Satiru je objavio 1910. Nikola Zvonimir Bjelovučić u zbirci »Pjesme s Pelješca«. U njoj Harlović izravno spominje imena strijelaca te su to možda prva poznata imena zabilježena u ovakvu natjecanju koje se vršilo prema toj pjesmi o pokladama.

Taj stari običaj, koliko je poznato, u 20. se stoljeću u tom kraju više nije održavao. Nije isključeno, međutim, da ga je u prošlosti bilo i u drugim primorskim mjestima u kojima je stanovništvo bilo oboružano puškama zbog obrane od gusara i ostalih neprijatelja, i u kojima je strijeljanje vatrenim oružjem bila od davnine omiljena vještina, a i dužnost vezana ne samo uz vojničke obveze prema državnim upravama, nego i uz dobrovoljna udruženja strijelaca, koja su tim svojim zanimanjem usklađivala zabavno i korisno.

»Gađanje pivca« poznato je kao tradicionalna igra i natjecanje u Dalmatinskoj zagori i danas. Natjecatelji, među kojima su i lovci, gađaju živa pijevca privezana špagom dugom pedeset do osamdeset centimetara za kolac na određenim i izabranim položajima, a gađanje se vrši puškama s udaljenosti od stotinu metara. Poseban odbor nabavlja i kupuje nekoliko pijevaca, okuplja puške i priprema stratište. Natjecatelj može biti svatko, pa i žene. Puca li iz vlastite puške, plaća svaki hitac manje, a puca li iz puške priređivačkog odbora, više, ali nitko ne puca besplatno. Pijevac pripada pobjedniku koji gosti uvečer društvo u seoskim gostionicama. Natjecanja se priređuju uz sudjelovanje brojnih natjecatelja i gledatelja, ponajviše u selima Biorinama u imotskoj općini, Budimirima i Jabuci u sinjskoj općini, a i u drugim selima, i to u pokladnim nedjeljnim popodnevim.⁵⁹⁸

vertendosi per coglierlo colli colpi di fucile con palla. Al tramontar del sole si mainarono le bandiere e si tirarono 5. canoni. Alle ore 8. di sera si diede principio in casa Sgiupa di questo capoluogo una brillante festa di ballo fornita dalla società di più distinte persone nella cui gran sala tutta a cera illuminata si tenne appeso nel trono maestrevolmente fatto il ritratto di nostro augusto Sovrano, alla cui gloria venne das cielte voci cantato l'Inno Nazionale, e durò questa festa di ballo fino alle ore 2. di mattina del susseguento giorno.

Per tutti gl'altri casali della comune venne anche soddisfacentemente festeggiato il natalizio giorno di Sua Maestà talmentechè posso assicurarla, che di tutti gl'abitanti dell'intiera periferia comunale venne in quest'anno esegvita la sovrana festività nel straordinario lodevole modo, avendosi ognuno dimostrato col fatto fedele suddito verso il proprio Monarca.

Sabato li 20/4. 836. — Arhivska zbirka C. Fiskovića u Orebićima.

⁵⁹⁸ Šipić, »Počinje 'gađanje u pivca', «Slobodna Dalmacija» XXXV, broj 9913. Split, 15. II. 1977, str. 6.

Daljnijm istraživanjem vjerojatno će se doznati odakle je taj običaj gađanja pijevca, poznat u Evropi, stigao u naše krajeve koji su od davnine bili povezani sa svijetom. Svakako su mu u korijenima prastara viteška nadmetanja u vojnim vještinama bez obzira što su oružja moderna. Međutim, značajno je da se uvriježio u prestižnim pomorskim mjestima kao i u zabitnijim seoskim sredinama.